CNV-KERK EN IDEËEL

VERDIEPT

JULI 2025, NUMMER 5

Juist in kwetsbaarheid schuilt kracht

kerken en verrechtsing in de maatschappij

Colofon

CNV-Kerk & Ideëel Verdiept is een uitgave van de sector Kerk & Ideëel van CNV. Tot deze sector behoren de branchegroepen Kerkelijke Werkers, Kerkelijke Medewerkers, Kosters en RK Pastoraal Werkenden.

Website: https://www.cnvconnectief.nl/zorg-en-welzijn/kerk-en-ideeel/.

Redactie: Dorise van Driel, Marloes Kortland, Mario Boelen, Bert Broers en Guus Prevoo (eindredactie)

Inhoud van dit nummer

Voorwoord bij deze editie, *Guus Prevoo* 3

Verrechtsing van de samenleving en de rol van het christendom daarin
Dr. Suzanne Klein Schaarsberg 4

Pastores, kerkelijk werkenden en verrechtsing in de kerk
- Regenboogvlag, *Ds. Sietske Blok* 6
- De waarheid verdragen: populisme, angst en pastorale moed
Remy Jacobs 8
- Asielzoekers in Huijbergen – Hoe zat dat ook al weer? *Jeroen Houben* 10
- Hoe om te gaan met verrechtsing in kerk en samenleving
Germa Kamsma-Kunst 13
- Hoe gaan we met politiek andersdenkenden om? Hoe reageren wij als kerk of wijzelf op autoritaire en nationalistische bewegingen?, *Theo van Driel* 16
- Vurige vroomheid bij Gen Z, *Dorise van Driel* 19

Reflectie
- Een rechtse directe. Reflectie op kerk en verrechtsing, *Dr. Frank G. Bosman* 22

Tips voor je agenda 26

© CNV-Kerk en Ideëel, juli 2025

Foto op de voorpagina: deel van het monument Rosenstraβe-Protest in Berlijn van Ingeborg Hunzinger en Anna Franziska Schwarzbach. Het Rosenstraβe-Protest vond februari-maart 1943 plaats door zgn. 'Arische' vrouwelijke partners tegen de arrestaties van hun Joodse echtgenoten. © John Mersel.

Voorwoord bij deze editie

Dit vijfde nummer van ons digitaal kwartaalblad CNV Kerk & Ideëel Verdiept gaat over verrechtsing in de samenleving en hoe daar als pastoraal of kerkelijk werkende, als kerkelijk medewerkende of als koster mee om te gaan.

Dit nummer is een verdere uitwerking van een webinar dat vanuit CNV sector Kerk & Ideëel en vanuit de daartoe behorende branchegroep RK Pastoraal werkenden op vrijdag 4 april 2025 is gehouden.

Dr. Suzanne Klein Schaarsberg opent deze editie met een inleiding over verrechtsing en de rol van het christendom daarin. Diverse kerkelijk en pastoraal werkenden geven aan hoe ze in de praktijk met verrechtsing zijn geconfronteerd en hoe ze daarbij gehandeld hebben. Ten slotte biedt dr. Frank Bosman een reflectie op de aangedragen casus en geeft hij aanzetten hoe kerken in een situatie van verrechtsing kunnen reageren.

Dit nummer is de laatste uitgave waaraan Mario Boelen als redactielid heeft meegewerkt. Vanwege andere drukke werkzaamheden heeft Mario helaas afscheid moeten nemen. Mario, hartstikke bedankt, voor de kritische blik bij het redactiewerk, maar ook voor je bemoediging wanneer de werkzaamheden even niet zo gingen als gepland.

Guus Prevoo is gepensioneerd missionair veldwerker en eindredacteur van CNV Kerk & Ideëel Verdiept.

Verrechtsing van de samenleving en de rol van het christendom daarin

Dr. Suzanne Klein Schaarsberg

Wanneer we het hebben over de verrechtsing van de samenleving, dan denken we aan Geert Wilders in Nederland, Marine Le Pen in Frankrijk of Christian Strache van de FPÖ in Oostenrijk. Die worden in Europa steeds populairder. Ze winnen vooral verkiezingen. Ze gebruiken daarbij het christendom om hun partijprogramma te verkopen.

Wilders zegt dat hij de joods-christelijk traditie in Nederland verdedigt ten opzichte van de islam en de migranten, vaak in één adem genoemd; dat hij de Nederlandse en christelijke normen en waarden verdedigt. Hij werd door Kamerlid van der Staaij van de SGP daarop aangesproken: 'Wat zijn dan die christelijke waarden? Kunt u ze dan daadwerkelijk opnoemen?' Wilders reageerde met de stelling dat een van de belangrijke waarden is dat we opkomen voor ons eigen volk. Op deze manier wordt door deze politici het christendom gebruikt in hun politieke programma's.

Vanuit de kerkelijke en christelijke gemeenschappen is een heel ander geluid hoorbaar. Uit een enquête van het Nederlands Dagblad blijkt, dat ruim 75% van de predikanten denkt dat christenen geen PVV kunnen stemmen. Dat geeft een het spanningsveld, want in de praktijk komen voorgangers wel degelijk gelovigen tegen die PVV stemmen.

Radicaal rechts

Datgene wat we *radicaal rechts* noemen, voldoet aan drie kenmerken. Het eerste is het *autoritarisme*, het idee dat de samenleving ordelijk moet zijn. Dat er bepaalde regels en normen gelden waar mensen zich aan moeten houden en zo niet, dan mag er ook gestraft worden. Er is een autoriteit die moet voorkomen dat we niet in chaos belanden.

Het tweede is nativisme: het idee van eigen volk eerst, maar -anders dan het nationalisme- met een afkeer voor het vreemde. Een natie bestaat mede door zich af te sluiten voor en af te zetten tegen externe invloeden.

En als laatste het populisme. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de elite en het gewone volk. Natuurlijk is de elite aan de macht en snapt die het gewone volk niet.

Christendom en radicaal rechts

In Europa blijkt er onder praktiserende christenen minder steun voor radicaal rechts, mede omdat deze gelovigen actief onderdeel zijn van een van een geloofsgemeenschap en naar de kerk gaan om hun geloof te belijden. Men stemt vaak christendemocratisch of conservatief.

Wanneer mensen zich voornamelijk identificeren met het christendom als culturele identiteit – zonder praktiserend gelovig te zijn – stemmen zij eerder op partijen die deze culturele identiteit actief uitdragen. In de huidige politieke context zijn dat vaak radicaal-rechtse, nationalistische en anti-immigratiepartijen. Ook praktiserende christenen stemmen soms op deze partijen, vooral in landen waar confessionele centrum(rechts)e partijen ontbreken, zoals

in Polen en Hongarije. In die context vullen radicaal-rechtse partijen het politieke gat dat confessionele middenpartijen achterlaten.

Het christendom in West-Europa is nu niet meer enkel geloof, maar ook identiteit. Je kunt je cultureel christen noemen en dat fungeert dan als symbool van nationale identiteit in relatie tot immigratie. Dit is waar rechts-radicale partijen op inspelen.

Dan gebeurt er iets wat we *reactive christianity* noemen. Het christendom wordt gemobiliseerd tegen migratie. Mensen denken: 'Als zij moslims zijn, dan moeten wij christelijk zijn en dan moet dat wel iets betekenen'. De christelijke identiteit wordt een *neo-ethnic marker*. Als je een echte Europeaan bent, ben je christelijk versus de migranten die islamitisch zijn.

Wat zijn dan de redenen dat mensen die praktiserend christen zijn op de PVV stemmen? Dat is dan in concreto bij voorbeeld het anti-islamitische standpunt en de steun voor Israël als het beloofde land voor het Joodse volk.

Men is bang voor het verlies van de christelijke tradities en cultuur. Men ziet de islam als een duivels project, een duivelse religie, iets wat we hier absoluut niet zouden moeten willen tolereren. Confessionele partijen ziet men als te soft in hun reactie op de islam.

Ten slotte: Iedereen wil een betere wereld. Alleen wat die betere wereld of de beste wereld inhoudt, daarover denkt men heel erg verschillend. Maar bijna iedereen handelt daarbij toch wel vanuit een goed hart.

Dr. Suzanne Klein Schaarsberg is universitair docent religie in het publieke domein aan Tilburg universiteit en gespecialiseerd in de rol van niet-christelijke spiritualiteit zoals in New Age, in protestbewegingen en rondom complottheorieën en complot-denken. Ze ziet veel overlap tussen de rechtsere hoek van de samenleving en, zeker in de VS, de evangelische gemeenschappen

Regenboogvlag

Ds. Sietske Blok

Er wordt nu al bijna een jaar maandelijks midden in de stad voor de Heuvelse kerk gezongen voor de vrede. Dit is een initiatief van de Raad van Kerken van Tilburg. Er is een vaste kern van mensen die dit initiatief draagt, en daar sluiten zich anderen wisselend bij aan. Er wordt gezongen om de moed er in te houden. Om de vrede niet te vergeten. De liederen zijn ook gebeden, waarin we God vragen de belofte van vrede niet te vergeten. We laten de vrede letterlijk horen in de stad. Soms stoppen voorbijgangers even om te luisteren. Vaak kijken mensen even op. Heel soms sluit een voorbijganger zich aan. Ik ben wisselend aanwezig geweest.

Altijd wordt er een vredesvlag opgehangen. Lange tijd is dit een regenboogvlag geweest met daarop het woord 'peace' (zie foto). Deze vlag werd voor het eerst gebruikt in Italië in een vredesoptocht in 1961. De regenboog verwijst naar de belofte van God na de zondvloed dat er nooit meer een zondvloed zal komen. De regenboog werd daarmee een teken van vrede tussen hemel en aarde. Er zijn zeven kleuren te zien op deze vlag, en zeven is het getal van volheid in onze joods-christelijke traditie. Denk aan de zeven scheppingsdagen bijvoorbeeld. In de jaren '80 en '90 werd deze vlag gebruikt als symbool van het Conciliair Proces, het proces voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping.

Nu blijkt in de praktijk dat er vervelende reacties zijn gekomen op deze vlag op straat. We zijn er op aan gesproken: een regenboogvlag bij een kerk, dat kan toch niet? LHBTIQ+ers mogen toch niet van God? Elke keer is er met vragenstellers als deze een gesprek gevoerd.

Het is een heftige ervaring. Opeens blijk je als zanggroep de frontlinie te vormen van de LHBTIQ+gemeenschap. En daarmee ervaar je wat LHBTIQ+ers in deze tijd moeten aanhoren. En dat blijkt afwijzing te zijn. Agressie. Haat.

Er is één schokkend incident. Terwijl er een gesprek gevoerd wordt met jongeren rukt een voorbijganger de vlag van het Christusbeeld en neemt het mee. Hij slaat daarbij ook nog een kruis.

Er is natuurlijk intern een gesprek op gang gekomen: hoe nu verder? We willen recht doen aan ieder mens, we willen ook het gesprek voeren tussen verschillende mensen in onze samenleving. Én we willen ons ook veilig voelen.

Uiteindelijk is er gekozen voor een 'neutrale' vredesvlag. Een blauwe vlag, met een vredesduif. Nu is staan voor de vrede natuurlijk óók een positie en niet neutraal. Maar toch.

Het is een pijnlijke zaak, die ons allemaal heeft geraakt. Het heeft ons iets geleerd over onze samenleving. Het toont aan dat roze vieringen, steun en solidariteit met LHBTIQ+ers nog

steeds hard nodig zijn. En ik blijf dit zanginitiatief steunen. Ik blijf meezingen. Dwars tegen agressie in, in verbinding met de medezangers om mij heen. Ik bid om ontferming van onze God over alle mensen. En ik bid om vrede.

Ds. Sietske Blok is predikant bij de Protestantse gemeente Tilburg en omstreken. Ze is geboren in 1986, biseksueel en leeft samen met een vrouw. Ze studeerde van 2004 tot 2012 theologie aan de PThU (Protestantse Theologische Universiteit) in Kampen. Ze is nu 10 jaar predikant binnen de Protestantse Kerk Nederland. Deze zomer gaat ze over van Tilburg naar de protestantse gemeente Zaandam.

De waarheid verdragen: populisme, angst en pastorale moed

Remy Jacobs

In mijn werk als geestelijk verzorger ontmoet ik steeds vaker mensen met uitgesproken populistische overtuigingen — sympathie voor Trump, aversie tegen een zgn. 'wereldwijd complot van het World Economic Forum', een vurige hang naar traditionele familie-idealen zoals uitgedragen door de beweging TFP (Traditie, Familie, Eigendom). Deze mensen presenteren zich vaak vriendelijk. Maar achter hun ogenschijnlijk open houding ervaar ik een diepe angst: voor chaos, voor verlies van orde, voor verval van waarden.

Wat kun je daarmee als pastor? Negeer je het? Ga je het debat aan? Of is er een derde weg— een dieper luisteren dat niet naïef is, maar wél geworteld in vertrouwen?

Angst in beton gegoten

Op 24 mei dit jaar was ik aanwezig bij een gebedsviering in de Kapel in 't Zand in Roermond, georganiseerd tijdens Pride Roermond. Binnen werd gebeden voor verbondenheid met gemarginaliseerde groepen. Buiten verzamelden zich groepen als Civitas Christiana, biddend met rozenkrans en bordjes vol afwijzing. De angst voor verval van gezin, cultuur en geloof straalde van hun lichaamstaal af.

Deze confrontatie staat niet op zichzelf. De TFP-beweging is wereldwijd actief en voert een hevige strijd tegen moderniteit. In de VS haakt zij aan bij de retoriek van Donald Trump. Academici zoals Sander Rietveld (in *Nieuwe Kruisvaarders*) wijzen op de toenadering tussen extreem-orthodoxe religie en rechtspopulisme. De religieuze taal fungeert daarbij vaak als dekmantel voor nationalisme, uitsluiting en rancune.

Psychologie en pastoraat

Ik zie hierin vooral een diep menselijke hunkering naar houvast. Niet zelden raken mensen door polarisatie geïsoleerd, bang gemaakt en overspoeld door nepnieuws. De vraag is: hoe doorbreek je dat zonder zelf in strijdtaal te vervallen?

Huub Buijssen, klinisch psycholoog, biedt in zijn werk enkele handvatten om op empathische én doordachte wijze met populistisch denken om te gaan. Een greep uit zijn benadering:

- Herken populistische technieken zoals vijanddenken en simplificatie van complexe vraagstukken
- Houd het hoofd koel en blijf bij de feiten
- Stimuleer kritisch denken en democratisch gesprek
- Leer omgaan met desinformatie en een algoritmisch gestuurd wereldbeeld
- Benader mensen met oprechte nieuwsgierigheid in plaats van afwijzing

Waarheid als moreel kompas

Ook **paus Leo XIV** leverde recent krachtige reflecties. In zijn toespraak tot het Corps Diplomatique (17 mei 2025) stelde hij dat waarheid geen koude feitenkwestie is, maar een morele roeping: "Doctrine is een systematische zoektocht naar waarheid; indoctrinatie onderdrukt het denken."

Hij riep op tot helderheid en mededogen en pleitte voor vrede, zorg voor migranten en investeringen in gezinnen als structureel antwoord op ideologische verdeeldheid. Daarmee brengt hij spiritualiteit en sociale rechtvaardigheid krachtig bijeen.

Uitnodiging tot bezinning

Wat kunnen wij als gelovige gemeenschap, als christelijke vakbeweging doen? Wij, die werken op het snijvlak van geloof en arbeid, spiritualiteit en publieke gerechtigheid?

Misschien begint het met ***een pastoraat van luisteren***. Niet om populisme salonfähig te maken, maar om de angsten eronder te verstaan. Niet om ideologie te bevestigen, maar om hoop te bieden. Niet om de waarheid te smoren, maar om haar juist te verdragen: in liefde, in dialoog, in kritische solidariteit.

Want het is niet genoeg dat we 'tegen populisme' zijn. We moeten laten zien ***waar we vóór zijn***: waarheid met mededogen, traditie met ontwikkeling, geloof met open gezicht naar de wereld.

Vermelde publicaties en bronnen

- Huub Buijssen, *De psychologie achter populisme*, Boom Psychologie, 2023
- Paus Leo XIV, *Toespraak Corps Diplomatique*, 17 mei 2025 – rkdocumenten.nl
- Sander Rietveld, *Nieuwe Kruisvaarders*, Prometheus, 2021

Remy Jacobs (1969) is geestelijk verzorger/priester, actief binnen zorginstellingen en momenteel werkzaam in het IJsselland Ziekenhuis. Hij combineert pastorale ervaring met maatschappelijke betrokkenheid en reflecteert met regelmaat op ethiek, spiritualiteit, identiteit en christelijk sociaal denken, nu in relatie tot populisme en verrechtsing van de samenleving.

Asielzoekers in Huijbergen – Hoe zat dat ook al weer?

Jeroen Houben

Even ter kennismaking: mijn naam is Jeroen Houben. Geboren in 1957 en getogen in Breda-Ginneken. Daar de basisschool en middelbare school gevolgd. Mijn ouders waren destijds erg betrokken bij de parochie en ik kreeg daarvan ook de smaak te pakken. Ik volgde de opleiding pastoraaltheologie in Heerlen.

Zowel in de stageperiode van mijn theologiestudie in Heerlerbaan (Tamils), als ook in mijn eerste plek in de Achterhoek (asielzoekerscentrum in Aalten) heb ik te maken gehad met asielzoekenden, maar ik beperk me nu tot mijn pastoraal werk in Huijbergen (Zuidwest-Brabant – gemeente Woensdrecht) , waar ik eerst aanspreekbare in het pastoraat ben geweest.

In 1997 zouden er asielzoekers geplaatst worden in het voormalig gebouw van de broeders van Huijbergen. Daar was nogal veel protest tegen.

U kent dat misschien wel: 'een gevaar voor onze dochters – en voor ouderen – dat ze maar snel opzouten'.

Wonderwel zakte dat protest snel af. Er werden persoonlijk vriendschappen gesloten en een aantal van hen werd uitgenodigd om mee te doen met de voetbalvereniging, de vrouwenvereniging en zo meer. Zij werden uitgenodigd in de parochiekerk, waarin ze op bepaalde moment gebeden uitspraken in eigen taal.

Na drie jaar zwermden ze uit naar dorpen en steden, dichtbij en ver weg.

En nadien?

In 2015 vluchtten veel mensen uit Syrië weg vanwege de strijd tussen IS en de troepen van Assad. Een viertal jonge mannen kreeg tijdelijk onderdak in een voormalig verzorgingshuis in ons dorp. Dat gaf weinig reuring.

Inmiddels was ik formeel geen pastor meer (wel nog assisterend in de liturgie), maar ik ben wel op hen afgestapt en wij hebben nog steeds contact. Inmiddels zijn ze getrouwd en hebben kinderen. Eén werkt nu bij de bewakingsdienst van Oekraïense mensen in de voormalige Volksabdij in Ossendrecht.

Storm van protest na de stilte

We tekenen augustus 2022: op een voormalig terrein van defensie, genaamd 'beproevingen' zouden zo'n paar honderd asielzoekers tijdelijk geplaatst worden, was het gerucht. Het gebouw van Defensie stond al lang leeg – en in de vloer zaten smeerputten. Ongeschikt dus. Bovendien vond de wethouder het aantal te groot voor een dorp van 2200. In de buurt van

dit gebouw waren allerlei spandoeken opgehangen. Met teksten zoals: ‘Geen AZC hier – oprotten’ en ‘help - hier komen asielzoekers’.

Met enige tegenzin ging ik de huizen, waar de spandoeken hingen, langs. Dit deed ik op persoonlijke titel. De pastores hielden zich spijtig genoeg afzijdig. Ik vroeg aan de bewoners wat deze doeken te betekenen hadden. Ze waren erg negatief en ze noemden allerlei schrikbarende gevolgen van de komst van asielzoekers.

Ik probeerde dit te temperen – hun te vragen of ze, als je ooit uit Nederland moest vluchten, naar een vreemd land ook zo ‘verwelkomd’ zouden willen worden. Maar de weerzin bleef.

Gelukkig is er in Putte (eveneens gemeente Woensdrecht) een gebouw omgebouwd voor bewoning. Daarover hoor je amper negatieve geluiden – misschien omdat het terrein naast de Kalmthoutse Heide ligt en iets op afstand van het dorp..

Het klimaat in Nederland tegenover mensen op de vlucht is erg verzuurd en verhard, alle goede inzet van mensen (vaak met een kerkelijke achtergrond) ten spijt.

Oud-minister Faber vertolkt dit in rigoureus beleid: ‘het strengste asielbeleid ooit’. Ik voeg daaraan toe: ‘het slechtste asielbeleid ooit’. Ook in andere Europese landen klinken die geluiden. Beschamend.

In een boze bui zou ik het ‘echtpaar’ Wilders-Faber graag eens een boottochtje laten maken op de Middellandse Zee in een gammele schuit. Misschien brengt hen dat tot andere gedachten.

Hoe zit het dan met onze geloofstraditie?

Waarom dan toch een ander geluid laten horen? Dat kent ook Bijbelse noties. Natuurlijk leven wij in de huidige tijd, als christen-bewoners van deze aarde, maar de grondslagen uit de Schrijft zijn zeker nog actueel.

In het verleden en ook nu nog zien wij dat mensen, vanuit uit de verschillende kerken, kloosters en vanuit elders, zich inzetten voor en opvangen van vluchtelingen – vaak tegen de tijdgeest in.

Het joodse volk is van oudsher een volk van nomaden geweest. De drie monotheïstische godsdiensten kennen Abraham als stamvader, die van het ene gebied naar het andere reisde. Abraham en de zijnen waren niet welkom aan de rand van vruchtbare gebieden, waar andere mensen woonden – hooguit gedoogd. Zoals in het boek Deuteronomium te lezen is: ‘mijn vader was een zwervende Arameeër’.

In het boek Exodus lezen wij: ‘De vreemdeling mag je niet uitbuiten – bedenk dat je zelf vreemdeling bent geweest in Egypte’.

Toen het volk het beloofde land introk, werden zij eeuwen later weer als balling afgevoerd naar Assyrië en Babylon.

Jezus zelf stond in de traditie van de Tora. In eerste instantie richtte Hij zich tot het joodse volk, maar gaandeweg ook tot mensen daarbuiten. Hij bracht hen tot genezing en heil, uit

naam van God. Zoals de Samaritaanse vrouw bij de put; de barmhartige Samaritaan; de Romeinse officier; de Syrofenicische vrouw.

In Mattheüs 25 horen wij Jezus zelf zeggen: 'Ík was vreemdeling en jullie hebben mij bezocht'. Hij vereenzelvigt zich met vreemdelingen. Hoe meer duidelijk wil je het hebben? Wijlen paus Franciscus koos die evangelie-perikoop in zijn eerste viering als paus.

Paulus stond op de bres voor mensen die niet tot het joodse volk toebehoorden.

Ten slotte: God was en is altijd nog een vreemdeling voor ons – niet te doorgronden; mysterieus; onzichtbaar voor onze ogen; naar het lijkt ver verborgen; wonend in ontoegankelijk licht. Maar waarvan wij geloven dat Gods ons draagt en Hij ons dient.

Allemaal zijn wij naar zijn (haar) beeld geschapen. Ook voor al die mensen die op de vlucht zijn geslagen.

Je zou niet graag in hun schoenen staan. Dat er ruimte voor hen mag zijn of plaats voor hen gemaakt wordt.

Hoe om te gaan met verrechtsing in kerk en samenleving

Germa Kamsma-Kunst

In Leeuwarden

Deze vraag- hoe om te gaan met de verrechtsing (en daarmee polarisatie) in de kerken en de stad- stelden wij onszelf in een pastoresoverleg in Leeuwarden. Allemaal herkenden wij de moeite die er was om hierover met elkaar in parochie of gemeente in gesprek te gaan. Al snel worden er kampen gevormd, wil men niet over politiek spreken of ontstaan er verhitte discussies. En tegelijkertijd vonden we dat juist de kerken een taak hebben om in allerlei situaties de vrede en de gerechtigheid te bewaken. Bij verrechtsing en polarisatie dreigen die juist in de knel te komen. Wat kun je dan doen? Omdat ik bekend ben met de dialoogmethode, stelde ik voor om een dialoogdag te organiseren. Dat leek de andere aanwezige pastores een goed plan. Het idee van een dialoogdag is ontstaan in Rotterdam, en geeft juist handvaten om met elkaar in gesprek te gaan op een rustige en evenwichtige manier, waarbij mensen naar elkaar luisteren en niet discussiëren.

Ontstaan dag van de dialoog

De Dag van de Dialoog is een initiatief van het platform 'In Dialoog'. Dit platform is vlak na 11 september 2001 opgericht. Verschillende maatschappelijke organisaties voelden de behoefte om te komen tot een breed gedragen stadsontmoeting tussen Rotterdamse burgers, omdat er toen ook sprake was van polarisatie. Het platform wilde de samenhang van de Rotterdamse samenleving versterken. Daarna is het verspreid over andere steden.

Ontwikkeling

Tijdens de Dag van de Dialoog gaan bewoners van een stad met elkaar in gesprek aan een dialoogtafel aan de hand van een inspirerend thema. De vijf tot acht deelnemers aan tafel wisselen met elkaar persoonlijke ervaringen en dromen uit. Dit wordt besproken in 2 à 2,5 uur, onder leiding van een getrainde dialooggespreksleider.
De dialoogtafels staan door de gehele stad of gemeente verspreid. Je vindt ze in buurthuizen, in een kerk, op scholen, bij de gemeente, bij het bedrijfsleven, de bibliotheek en kunst- en cultuurinstellingen. Soms ook bij mensen thuis. De Dag van de Dialoog is voor iedereen: jong of oud, werkzaam of niet, scholier of taxichauffeur, allochtoon of autochtoon, imam of burgemeester. Het is juist deze diversiteit aan deelnemers die de gesprekken zo boeiend en leerzaam maakt.

Doel

Doel van de Dag van de Dialoog is door middel van de dialoog nieuwe verbindingen te maken, kris kras door de samenleving heen, waardoor nieuwe inzichten, ideeën, kansen en concrete projecten ontstaan, die bijdragen aan samenhang in de stad en in de wijken en buurten. Deze doelen zijn meer dan nodig. Immers:

• In het huidige maatschappelijke klimaat neemt de afstand tussen burgers onderling toe. De Dag van de Dialoog verkleint de afstand tussen verschillende bevolkingsgroepen en vergroot de kennis over elkaar.
• De Dag van de Dialoog bevordert de samenwerking tussen burgers, organisaties, bedrijven en scholen. Met andere woorden: er ontstaan nieuwe netwerken in de samenleving en daardoor een sterke civil society.
• Door de Dag van de Dialoog leren mensen om op een andere manier met elkaar in gesprek te gaan. Door deze persoonlijke ervaringen worden vooroordelen weggenomen. De leerervaring kan op veel verschillende privé- en werkterreinen worden toegepast, wat een positieve spin-off tot gevolg kan hebben.
• Uitkomsten van de Dag van de Dialoog kunnen nieuwe ideeën en initiatieven zijn, die de stad, haar burgers en de organisaties, vooruit helpen.

14 februari 2025, dag van de vriendschap

Samen met Solidair Friesland hebben we op 14 februari 2025 een dialoogdag georganiseerd over vriendschap. De bedoeling was dat we op drie momenten van de dag verschillende tafels zouden organiseren op verschillende plaatsen in de stad. Maar door ziekte van een van de organisatoren, en omdat verschillende kerken uit Leeuwarden het toch te spannend vonden om deel te nemen, is het uiteindelijk tot één dialoogtafel gekomen. Helaas was dit niet een heel diverse tafel. Maar vanwege de positieve reacties, zullen er in juni en november nieuwe dialoogtafels georganiseerd worden. Een over vrijheid. En een over hoop. De hoop is dat die tafels meer divers zullen zijn.

De uitkomsten van de dialoog

Aan het einde van de dialoog werd aan de deelnemers gevraagd om in één woord te zeggen wat men mee nam van dit gesprek over vriendschap. Deze woorden zijn geschreven op een oude Friese Kloostermop, die als bouwsteen gebruikt zal worden voor een project over een goed klimaat in en voor de gemeenschap (zie https://arcadia.frl/projecten/bouwurk/ , klimaatwake). De woorden die zijn gegeven: vertrouwen, open zijn, mildheid, verbinden, open vriendelijkheid, warme hand toesteken, oneindig, verwondering, neiskjirrig (soort verwondering), religieuze samenwerking.

Geslaagd of mislukt?

Dat er een stap gezet is, is al winst. Dat er wel contacten gelegd zijn met diverse doelgroepen (jongeren, ouderen, christelijk, islamitisch, niet kerk-betrokken, man, vrouw etc.) die allemaal positief reageerden, is ook winst. Omdat we naar één tafel moesten vanwege het aantal deelnemers, kon een aantal potentiële deelnemers niet meer meedoen. Dat was jammer. De uitkomst van de dialoogtafel wordt gebruikt bij een wake in de stad, die gaat over gemeenschapsvorming. Dat gaat dus verder dan het gesprek zelf. Voor deze dialoogtafels zijn twee begeleiders extra opgeleid: ook dat is winst. En er volgen meerdere dialoogtafels. Kortom: er zijn diverse stappen/stapjes gezet, en er zullen meer stappen volgen. Daarmee is

dit initiatief geslaagd. Al gaat het met kleine stappen. En voor de lezers van dit artikel: dit idee kan ook gebruikt worden in eigen omgeving.

Germa Kamsma-Kunst is pastoraalwerker in de Sint Vitusparochie Leeuwarden e.o.
Vanaf 2016 is ze actief in het begeleiden van dialoogtafels, zowel vanuit de geloofsgemeenschap als ook privé. De dialoogmethode wordt in de parochie ook bij synodale gesprekken gebruikt, en tijdens avonden over ingewikkelde onderwerpen. De dialoogmethode brengt rust en evenwicht in de gesprekken, en ook mensen die normaal gesproken niet aan het woord komen, doen tijdens dialooggesprekken wel actief mee. Het geeft mensen nieuwe inzichten, en de gesprekken gaan naar een dieper niveau dan andere gesprekken. Ook verbinden de gesprekken mensen die vreemd zijn van elkaar met elkaar.

Hoe gaan we met politiek andersdenkenden om? Hoe reageren wij als kerk of wijzelf op autoritaire en nationalistische bewegingen?

Theo van Driel, diaken

Soms hoor ik van een collega dat hij geen mensen kent in zijn kerk die sympathiseren met een ultrarechtse of populistische partij. Zowel voor de collega als voor de kerk vind ik dat geen compliment. Want, ofwel de collega heeft zich weinig verdiept in de leefwereld van de kerkleden ofwel de kerk is een exclusieve gemeenschap, die geen afspiegeling is van de samenleving. Voor sommige kerken dreigt daarmee het gevaar dat ze een kerk van de mainstream wordt, waar mensen die boven het maaiveld uitsteken zich niet meer thuis voelen en dat is slecht voor de kerk. In de kerk moet het debat gevoerd kunnen worden en moeten mensen daardoor kunnen groeien in geloof en leven. Soms is dat al spannend in mijn eigen gezin: mijn oudste dochter kiest eerder voor een partij rechts van het midden, mijn jongste is actief voor een linkse jongerenbeweging, mijn partner is een voorstander van confessionele politiek en met mijn voorkeur voor een Europese partij val ik of vallen de anderen buiten de boot. Want politiek andersdenkenden, wie zijn dat dan eigenlijk? Is dat niet een waardeoordeel over wat ik gewoon vind en wat de ander bestempelt tot andersdenkend?

Bij de tweede vraag boven dit artikel gaat het om de vraag hoeveel hoe ik mij verhoud tot hen of hoe de kerk zich daartoe moet verhouden.
Het lijkt me goed om dat spanningsveld te verkennen langs vier voorbeelden: de eerste gaat over de omgang met de Turkse gemeenschap in de plaats waar ik woon. De tweede over de omgang met de Russisch Orthodoxe kerk in de plaats waar ik werk. De derde over de reactie op Pim Fortuyn en zijn moordenaar. Tenslotte nog een voorbeeld over de reactie uit een geloofsgemeenschap op de komst van een asielzoekerscentrum.

Toen de mislukte staatsgreep plaatsvond in Turkije had ik grote moeite met de reactie van Erdogan en van de Turkse gemeenschap. Tot ik een gesprek kreeg met een Turkse jongere, die mij vertelde dat hij zich door ons gestigmatiseerd voelde. Hij stond kritisch tegenover het beleid van Erdogan, maar vond dat veranderingen in zijn land langs democratische weg tot stand moesten komen en vroeg me op de man af wat ik ervan zou vinden als in mij land een staatsgreep zou worden gepleegd. De jongere was dus absoluut geen Turkse nationalist, maar verdedigde slechts de democratische weg. Hoewel ik inhoudelijk dichter bij die de critici van het regime sta, moest ik mijn oordeel herzien, door van perspectief te wisselen.

Door de oorlog in Oekraïne kwamen de verhoudingen met Rusland en de Russisch Orthodoxe kerk op scherp te staan. Eén van de grootste Russisch Orthodoxe parochies in ons land heeft zich inmiddels losgemaakt van het Russische patriarchaat vanwege de uitspraken de patriarch van Moskou. In Nijmegen maakt de Russisch Orthodoxe kerk deel uit van de Raad van kerken. De kerk heeft geen afstand genomen van haar patriarch. De Nijmeegse priester heeft stevige kritiek geuit op de handelswijze van de Amsterdamse parochie. Toch stond ik aan het begin van de oorlog gebroederlijk naast de Russische subdiaken in een

viering, waarin ik de hoofdcelebrant was en hij een gebed uitsprak voor de vrede. Hij vindt dat de kerk geen politieke uitspraken moet doen. Ik vind dat we een bekennende Kirche moeten zijn, die niet moet schromen om politieke standpunten in te nemen en heb dat dan ook krachtig gedaan tijdens mijn preek in dezelfde viering. Is het nu mijn verdienste dat ik durf te zeggen waar het op staat of zijn verdienste dat hij naar mij, andersdenkende dan hem, verdraagzaam is dat ik zo denk en handel?

Het derde voorbeeld is actueel, nu de verrechtsing in de samenleving door de politieke verhoudingen gewoon lijkt te zijn geworden. In 2002 werd Pim Fortuyn vermoord door de bijzonder arrogante en onsympathieke Volkert van der G. Net als veel andere Nederlanders maakte ik me toen veel zorgen over de Nederlandse samenleving die als een gek achter de populistische Pim Fortuyn aanrenden, maar zijn dood was een schok voor mij en had veel impact op de Rooms Katholieke samenleving. Ondanks zijn openlijk homoseksuele levensstijl was Pim namelijk ook overtuigd katholiek wat tot uiting kwam in zijn uitvaart met eucharistieviering en voorlopige begrafenis in Driehuis. De plechtigheid aldaar werd geleid door een priester die ik goed kende. Hoewel de Nederlandse bisschoppen veel moeite hadden met zijn standpunten is hij als een trouwe zoon van de kerk uitgedragen. Voor mij was dat een troostvolle gedachte dat er ook voor Pim plaats was in de kerk, die geen onderscheid maakt tussen mensen naar hun politieke overtuiging wat niet wegneemt dat ze over de overtuiging als zodanig een standpunt kan en in mijn ogen zelfs moet innemen.

De moordenaar van Pim Fortuyn had jarenlang een woning op zijn naam in een complex dat schuin tegenover mijn appartementencomplex staat en de laatste jaren moest hij zich regelmatig melden bij de reclassering, mijn achterburen. Volkert van der G. heeft nooit spijt betuigt, iets wat hem kwalijk genomen wordt. Maar ik heb mij niet door hem bedreigd gevoeld. Wel door de buurt die na zijn vrijlating opriep tot een volksgericht, waarvan ik melding heb gemaakt bij de burgemeester. De rechtsstaat geldt immers ook voor een moordenaar en voor de populist die zijn slachtoffer was.

Tenslotte een voorbeeld over de vluchtelingenproblematiek: In de dorpsparochie waar ik pastor was had ik zondag aan zondag gepreekt over gastvrijheid naar onze medemensen van buitenlandse komaf die op de vlucht waren voor het leed dat hen werd aangedaan. Er kwam een hoorzitting over de start van een Asielzoekerscentrum. Inmiddels hadden veel van mijn parochianen borden in de tuin staan met *AZC nee!* Tijdens de hoorzitting, waarin menig katholieke gelovige het woord nam klonken nogal wat vooroordelen en ongastvrije uitingen. Op dat moment ben ik opgestaan en heb ten overstaan van alle aanwezige ambtenaren gezegd dat ik me schaamde voor de geloofsgemeenschap die ik diende omdat dit niet was wat ons geloof ons leerde. Na die tijd werd er met geen woord meer over gerept, maar de bordjes verdwenen en onze verstandhouding bleef goed. Die ene daad had veel meer impact gehad dan alle preken die ik in de kerk gehouden had.

Samenvattend: In de omgang met de Turkse geloofsgemeenschap moest ik vooral mijn vooroordelen overboord gooien over het nationalisme dat ze in mijn ogen aanhingen. In de omgang met de Russische geloofsgemeenschap merkte ik dat de ander misschien toleranter naar mij was dan ik naar hem, ondanks mijn kritiek. De geschiedenis rond de moord op Pim Fortuyn leert mij alle mensen op een waardige manier te behandelen, ook als hun standpunten afwijken van die van mij. Het laat me echter ook het gevaar zien als mensen niet meer via het debat, maar via geweld hun gelijk willen krijgen. Maar soms moet een mens profetisch spreken, misschien wel eerder in de publieke ruimte dan in de kerk!

Theo van Driel is R.K. diaken, werkzaam als diaconaal werker van de Protestantse diaconie van Arnhem, voorzitter van de Raad van Kerken Nijmegen en van CNV Kerk en Ideëel.

Vurige vroomheid bij Gen Z

Dorise van Driel

'Geloof is hip', en 'Gen Z is religieuzer dan millenial' — zo kopten de kranten onlangs, naar aanleiding van het zesde rapport *God in Nederland*, geschreven door Joris Kregting en Paul Vermeer.[1] De tv-aflevering van *Kruispunt* volgde al snel, met veel knip- en plakwerk, en een sfeerimpressie van jonge mensen in de kathedraal, aandachtig luisterend naar de overweging van kardinaal Eijk.[2]
Een mooi beeld. Maar wie het rapport zelf leest, ontdekt dat deze zogenaamde 'heropleving' niet de hoofdmoot vormt- het is slechts een noot in de bijlage, voorzichtig geformuleerd, omdat selectie-effecten mogelijk meespelen. Toch werd het gebracht als groot nieuws. Een knap stukje regie — zo werken de media.

Ook het idee dat de gemiddelde kerkganger orthodoxer wordt, kreeg veel aandacht. Jongeren zouden, zo klonk het, vooral traditionelere vormen verkiezen — zoals gregoriaans — en conservatievere geloofsvisies omarmen Er is dus nood aan nuance.

De situatie

Binnen de rooms-katholieke Kerk is het aantal volwassen toetredingen sinds de coronapandemie niet wezenlijk toegenomen.[3] Ook is niet veranderd *wie* er toetreedt: vaak adolescenten. Wel verandert de zichtbaarheid, waarbij sociale media een rol spelen. Uit onderzoek blijkt dat bekeerlingen gemiddeld orthodoxer zijn: sterker conformerend aan de leer van een kerk, gemiddeld behoudender ten opzichte van de samenleving en sterk intern betrokken.[4]

Dat is psychologisch goed verklaarbaar. Volgens de Sociale Identiteitstheorie hebben mensen de neiging om de eigen groep als genuanceerd te zien, terwijl 'anderen' worden bekeken als één pot nat.[5] Nieuwe groepsleden — zoals bekeerlingen — kennen deze nuance minder én willen graag extra 'bewijzen' dat ze erbij horen. Ze gaan zich sterk afzetten tegen hun oude omgeving, en zoeken naar duidelijke grenzen. Dat heet in vaktermen 'overconformiteit'.[6]

---

[1] J.Kregting & P. Vermeer, *God in Nederland 1966–2024* (Amsterdam: HDC Centre for Religious History (VU Amsterdam), 2025).
[2] *Kruispunt*, "God in Nederland," aflevering 12, seizoen 37, KRO-NCRV, 13 april 2025.
[3] J.Kregting, *Kerncijfers Rooms-Katholieke Kerk 2023* (Nijmegen: KASKI, Radboud Universiteit, september 2024), p. 15.
[4] Vgl. S. Bruce, *Choice and Religion: A Critique of Rational Choice Theory* (Oxford: Oxford University Press, 1999), hfst. 6.
[5] H. Tajfel & J.C. Turner, "The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour," in: S. Worchel & W.G. Austin (eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979), pp. 34–36.
[6] R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure* (New York: Free Press, 1968), pp. 200–204.

Daar komt bij dat deze jongeren zich in een levensfase bevinden waarin identiteit nog volop in ontwikkeling is, en er een diep verlangen leeft naar duidelijkheid en houvast[7] — zeker in een diffuse, veranderende samenleving anno 2025. Zo ontstaat gemakkelijk een vurige en ideologisch geladen groepsidentiteit.

Ik herken deze tendens uit de periode dat ik zelf nét actief werd bij een politieke jongerenpartij. Overtuigd van eigen gelijk, vanuit het ideaal om de wereld te verbeteren, was het lastig om de ander te blijven verstaan.

De online Kerk

Op platforms als TikTok en Instagram laten jonge katholieke stemmen zich meer horen, vaak met veel creativiteit en overtuiging. Liturgie krijgt een éxtra esthetische glans: wierook, gregoriaans en processies dragen immers schoonheid. Toch schuilt hierin een risico, namelijk het ontstaan van een 'online kerk' en het verslappen van de band met de parochie om de hoek. Groepsdenken en het verdwijnen van nuances kunnen het gevolg zijn.
In uiterste gevallen krijgt dit sektarische trekken: een gesloten echokamer waarin katholicisme een identiteitssymbool wordt, los van gemeenschap en *Missio Dei* — Gods initiatief, niet het onze. Soms mondt dit uit in spiritueel spierballenvertoon: overdreven nadruk op uiterlijke vroomheid als bewijs van 'echt geloof'. Of in wat ik noem '*Xenos*-katholicisme': esthetisch geloof vol goud en wierook, maar losgezongen van doorleefde ritualiteit. En dit is niet alleen pastoraal, maar ook ecclesiologisch gezien een probleem.

Het gevaar bestaat dat de vurigheid normatief wordt. Wanneer wordt bepaald wie of wat 'echt katholiek' is. Wanneer iemand — zoals ikzelf ooit — bijna wordt geweerd uit de liturgie, ondanks een bisschoppelijke uitnodiging, omdat mijn vrouw-zijn niet in iemands plaatje past. De vurigheid ontaardt dan in een gesloten visie: een kerk van 'de heilige rest', die niet alleen neerkijkt op 'anders' maar ook op de 'lauwe' paplepelgelovigen. Dat is niet de weg van katholiciteit: van eenheid in verscheidenheid.

Natuurlijk: online vind je snel bevestiging, zeker als je zoekt naar houvast. Maar we mogen niet vergeten: de Geest bevindt zich juist daar waar het schuurt — waar generaties, vormen, talen en temperamenten elkaar ontmoeten, juist ook wanneer dat ongemakkelijk is.

De weg van het midden

Toch is deze vurigheid op zichzelf geen probleem — ze heeft waarde. Voor wie het geloof als routine of dor ervaart, kan het enthousiasme van bekeerlingen juist verfrissend werken. Zeker wanneer zij nieuwe culturele perspectieven meebrengen. Theologisch gezien spreekt de Geest immers altijd, overal en door ieder mens (*Gaudium et Spes,* 22). Deze jongeren vormen

[7] E.D. Starbuck, *The Psychology of Religion: An Empirical Study of the Growth of Religious Consciousness* (London: Walter Scott, 1899), pp. 38–53.

loci theologici — plekken waar God spreekt.[8] Niet als betere, maar als aanvullende stemmen naast de vertrouwde wegen van geloof en traditie.
Juist de stille meerderheid van oude, trouwe kerkgangers — zij die wekelijks of maandelijks komen, met vragen én vertrouwen, zonder ideologische agenda — dragen de breedte van de Kerk. Samen met de cultuur-gelovigen die een kaarsje branden of even binnenlopen, vormen zij het katholieke lichaam: traag, divers, soms wankel, maar trouw. Lauw, maar niet koud.

Waar vurige jongeren kunnen inspireren, kunnen doorwinterde gelovigen balanceren. Door te vertellen over de eb en vloed van hun geloof: van kinderlijke vroomheid, naar opstandige puberteit, tot volwassen geloof. Maar ook over de balans tussen alledaags en heilig, Leer en Leven.

Polarisatie verdwijnt niet door verschillen te ontkennen, maar door ze te herkennen als gaven. De vurige minderheid en de stille meerderheid hebben elkaar nodig. Alleen zo blijft de kerk katholiek in de diepste zin van het woord: universeel én onderweg. Onderweg naar het Rijk Gods — wat zij nog niet is, maar waarvan ze wel reeds een verwijzing en sacrament mag zijn (vgl. *Lumen Gentium,* 1; 48). Zij is bovenal geleid door de Geest, die waait waar Zij wil.

Voor de kerkelijk betrokkenen, werkzaam of niet, ligt hier een uitnodiging: om die ontmoeting actief te faciliteren, bijvoorbeeld door elkaar aan het woord te laten en liturgische stijlen af te wisselen. Niet alleen binnenskamers (*ad intra),* maar ook naar buiten toe (*ad extra)*: Laat de jonge bekeerlingen maar meekomen naar de vieringen in verzorgingshuizen en bij het straatpastoraat. En tot slot, ook het aanbieden van buddysystemen kan een praktisch middel zijn om te laten zien dat Gods huis ruimer, veelzijdiger en gastvrijer is dan welk algoritme ook kan laten zien.

*Dorise van Driel (*1998*) heeft Gezondheidszorgpsychologie gestudeerd en is masterstudent praktische theologie aan de Radboud Universiteit. Ze is actief betrokken bij de Rooms-Katholieke Kerk, o.a. als diocesaan acoliet van het aartsbisdom. Haar liturgische paramenten — toog en superplie — zijn haar dierbaar, mits gecombineerd met een paar pumps.*

[8] Edward Schillebeeckx, *Mensen als verhaal van God: Een theologische visie op gelovig kerk-zijn* (Baarn: Ambo, 1989), pp. 24–34; idem, *Openbaring en Theologie*, deel II (Baarn: Ambo, 1971), p. 145,

Een rechtse directe. Reflectie op kerk en verrechtsing

Dr. Frank G. Bosman

Onze christelijke kerken in Nederland hebben problemen met verschillende vormen van polarisatie, zo is duidelijk te lezen uit bijna alle bijdragen. Aan de ene kant staat de seculiere polarisatie: links en rechts maken elkaar voor rotte vis uit, een stem op de PVV is een steen des aanstoots, en asielzoekers zijn best welkom als ze maar niet in mijn eigen achtertuin, park of flat terecht komen. Klimaatverandering is ofwel een apocalyptische crisis of een links complot, boeren zijn helden van het platteland of ecologische boosdoeners, en bij elke verkiezing lijkt het publieke debat zich verder te verharden. Discussies over gender en identiteit, maar ook over Israël, Gaza en Iran leiden tot loopgravenoorlogen op sociale media, waarbij nuance al snel verdacht wordt.

Aan de andere kant zien we ook een binnenkerkelijke polarisatie, ook daar schrijven alle pastores over in hun bijdragen. Het is een polarisatie tussen behoudende en progressieve gelovigen, tussen nieuwkomers en van-huis-uit-gelovigen, tussen liturgische traditie en vernieuwende vormen van kerkzijn, tussen de wens om trouw te blijven aan leer en morele richtlijnen en de roep om inclusie, openheid en verandering. Deze spanningen doorkruisen parochies, gemeentes en zelfs gezinnen, en maken het samen kerk zijn er niet eenvoudiger op. Polarisatie dreigt zo niet alleen onze samenleving, maar ook onze geloofsgemeenschappen te ontwrichten.

Afgelopen tijd werd duidelijk dat Generatie Z meer interesse heeft in religie dan de Millennials. Rooms-katholieke en protestante kerkleiders staan bijkans te dansen op de kerkelijke tafels: het tij is gekeerd, lijken ze te denken, de bodem is in zicht, de secularisatie is eindelijk een halt toe geroepen. Er komen tientallen, misschien zelfs wel honderden jongeren tot geloof. Helaas kan dit het natuurlijk verloop (overlijdens, uitschrijvingen, gewoon 'weg' blijven) bij lange na niet compenseren. Meer interesse voor religie onder Generatie Z is natuurlijk toe te juichen – met de slechte demografische staat van de christelijke kerken in Nederland is elke gedoopte en elke nieuwe kerkganger er één – maar een terugkeer naar die goeie ouwe kerkelijke tijd zit er niet in.

'Echt' katholiek

Bovendien, die goeie ouwe kerkelijke tijd is in veel gevallen een idée fixe, een utopie, een verlangen naar een verleden dat nooit bestaan heeft. De studentencorpsen van radicaal rechtse actiegroepen als Civitas Christiana maken veel lawaai met hun banieren, megafoons en rabiate haat aan alles wat niet 'echt katholiek' is. Uiteraard wordt wat 'echt katholiek' is vooral door henzelf bepaald. Jacobs schrijft er over. Grosso modo kunnen we 't wel invullen – diverse pastores schrijven er ook over: gescheiden hertrouwden, vrouwen die hun plek niet kennen, buitenlanders, *queer people*, joden en moslims worden met verbale kracht op de eerste trein naar het buitenland gezet.

Ikzelf heb ook de twijfelachtige eer gehad de mannen (nooit vrouwen) van Civitas aan het werk te zien. In onze kerk in Den Bosch hadden we een Regenboogviering, een samenwerking tussen de lokale Raad van Kerken en het COC. Het werd een viering vol

vreugde en gezang, maar ook van berouw en heling. Buiten stonden vijf of zes stijve jonge mannen, die met hart en ziel het 'Salve Regina' en het 'Pater Noster' aan het bidden waren. Gebeden, die mij ook lief zijn, werden tot wapens om mij en mijn medegeloofsgenoten te diskwalificeren in de naam van de God die ik ook liefheb. Er was ook een doedelzakspeler bij, niet omdat de Schotse klanken zo mooi paste bij het Gregoriaans gezang van de Civitaten, maar omdat ze op die manier zich ook in de kerk konden laten horen zonder er binnen te gaan.

In Civitaten zien we de samensmelting tussen een kerkelijke *Kulturkampf* en een seculiere *cultural war*. Het christelijk verhaal wordt gegijzeld door de troosteloze megafoon van een overhitte samenleving. Elders heb ik het verschijnsel *christian hijacking* genoemd: populisten hullen zich in het kleed van het christendom, spreken de woorden van de christelijke traditie, dromen van een verenigd christelijk Europa. Ze roepen christenen op schouder aan schouder te staan tegen de *Great Reset*, het xenofobe idee dat de linkse machthebbers moedwillig vreemde elementen onze samenleving injecteren om de fatsoenlijke, witte christen tot onderwerping te dwingen.

Populisten

Deze populisten – Victor Orbán in Hongarije, Jarosław Kaczyński in Polen, Jair Bolsonaro in Brazilië, Donald Trump in de Verenigde Staten – ze hullen zich in het kleed van Christus, maar het kan hun ware identiteit niet langer verhullen. Bijbelse theologie is – bij definitie – protesttheologie. Zij roept profetisch weerstand op tegen machten die zich verabsoluteren, tegen afgoderij in politieke gedaante, tegen de verleiding om God voor het eigen karretje te spannen. De God van Israël en Jezus Christus laat zich niet inlijven in nationalistische dromen of beschavingsprojecten. Integendeel: Hij staat aan de kant van de vreemdeling, de weduwe, de wees, de gemarginaliseerden, de vluchtelingen, de migranten van deze wereld – zij die door deze populisten steevast tot zondebok gemaakt worden.

Wie zich beroept op het christelijk geloof, maar ondertussen muren bouwt, angst zaait en vijanden benoemt, handelt in strijd met het evangelie van liefde en gerechtigheid. Zoals wijlen paus Franciscus zei: 'Een persoon die alleen maar denkt aan het bouwen van muren, waar ze ook mogen staan, en niet aan bruggen, is geen christen. Dat is niet het evangelie.' In *Fratelli tutti* heet het: 'Muren bouwen betekent mensen uitsluiten. Mensen uitsluiten betekent geweld zaaien. En geweld leidt nooit tot duurzame vrede.' Hun gebruik van religie is een karikatuur: een retorische façade die de radicale ethiek van het kruis verraadt. Want het kruis roept niet op tot macht, maar tot dienstbaarheid; niet tot uitsluiting, maar tot omhelzing; niet tot behoud van de eigen stam, maar tot universele gemeenschap.

De Bevrijdingstheologie heeft deze intuïtie radicaal uitgewerkt. Ontstaan in het Latijns-Amerika van de jaren '60 en '70, midden in contexten van dictatuur, repressie en sociale ongelijkheid, is zij gevormd door de ervaring dat het evangelie geen neutrale boodschap is of kan zijn. De God van de Bijbel is geen abstract principe, maar een levende God die partij kiest. *God's preferential option for the poor*, zoals Gustavo Gutiérrez het formuleert. In het gezicht van de uitgeslotene, de onderdrukte, de vervolgde, wordt Christus zelf zichtbaar (Mattheüs 25). Een geloof dat zich niet uit in solidariteit met de lijdenden is geen geloof,

maar ideologie. In die zin wordt het ware geloof zichtbaar daar waar mensen zich inzetten voor rechtvaardigheid, niet waar zij zich verschansen achter dogma's en nationale grenzen.

Populistische leiders daarentegen misbruiken religieuze symboliek om de bestaande orde te heiligen, om angst te mobiliseren en hun macht te legitimeren. Bolsonaro sprak over God, maar hief tegelijkertijd de militaire dictatuur van Brazilië ten voorbeeld. Trump liet zich fotograferen met een bijbel in de hand, nadat vreedzame demonstranten met traangas waren verjaagd. Dergelijk religieus taalgebruik is geen geloofsgetuigenis, maar een vorm van 'politieke religie', een manier om het kruis om te smeden tot zwaard, het Koninkrijk Gods tot nationale ideologie.

Alternatief

De kerk is geen echo van de dominante cultuur, maar een alternatieve gemeenschap (Stanley Hauerwas) die leeft bij de tekenen van Gods Koninkrijk. In tijden van maatschappelijke polarisatie kan de kerk geen neutrale toeschouwer zijn, maar moet zij zichzelf verstaan als een gemeenschap van verzoening, *a reconciled and reconciling community*. Dat betekent: ruimte maken voor verschil zonder vijandschap, voor waarheid zonder uitsluiting, voor protest zonder haat. Een kerk die enkel veiligheid biedt aan zij die zich al thuis voelen, verzaakt haar roeping.

In deze tijd van verhitte woorden, misbruik van geloofstaal en ideologische verdwazing is het misschien wel de stille, getrouwe praktijk van het gebed die ons terugbrengt bij de kern. De gebeden van de Civitaten buiten de kerk in Den Bosch, hoe polemisch bedoeld ook, herinneren eraan dat ook de taal van de liturgie gekaapt kan worden. Maar juist daarom is het zaak om die taal opnieuw in te zetten voor haar ware doel: voor lofzang, voor verootmoediging, voor gemeenschap met hen die geen stem hebben.

Dat vraagt om geestelijke onderscheiding, de techniek waar de Jezuïeten groot mee geworden zijn: welke stemmen klinken werkelijk vanuit het evangelie, en welke slechts vanuit ressentiment, nostalgie of angst? Dat vraagt om hernieuwde bezinning op wat 'kerk zijn' betekent in een wereld waarin religie zo vaak tot identiteitsmarker of politiek instrument wordt gemaakt. De kerk mag niet meegaan in de logica van vijanddenken, maar moet, hoe moeilijk ook, blijven getuigen van Gods onvoorwaardelijke liefde. Dat betekent dat de kerk het risico moet durven lopen om impopulair te zijn. Impopulair naar binnen *en* naar buiten. Om tegen de stroom in te zwemmen. Om zich niet te voegen naar de taal van de *culture war*, maar ook niet naar die van de *Kulturkampf*.

Oefenen

Dat betekent ook: oefenen in gesprek. Want polarisatie is niet slechts een maatschappelijke werkelijkheid, maar ook een geestelijke uitdaging binnen onszelf. Wie zijn 'de anderen' voor mij? Waar ontloop ik de ontmoeting? Waar ben ik zelf geneigd om de ander te reduceren tot karikatuur of vijandbeeld? Wie de waarheid heeft, moet ruimte maken voor wie een andere waarheid heeft. In een kerk die zichzelf ziet als gemeenschap van verzoening betekent dat ook: oefenen in het luisteren naar die ander, hoe moeilijk dat soms ook is. Ook als die ander

op een ‘verkeerde partij’ stemt. Ook als die ander een ‘verkeerd’ kerkbeeld heeft. Dan ook. En dat is moeilijk. Heel erg moeilijk.

Tegelijk mag deze openheid niet verward worden met relativisme of vrijblijvendheid. Juist omdat het evangelie een kracht van verzoening is, spreekt het ook een krachtig ‘nee’ uit tegen onrecht, uitsluiting en haat. Vrede is niet de afwezigheid van conflict, maar de aanwezigheid van gerechtigheid. Een kerk die de vrede van Christus verkondigt, kan niet zwijgen wanneer die vrede bedreigd wordt door onverschilligheid, door racisme, door seksisme of door het misbruik van religieuze taal om anderen klein te houden.

Daarom moeten we blijven vertellen, tegen alle trends in, dat het evangelie geen bezit is van één groep, één natie, één politieke stroming. Dat de Bijbel niet de exclusieve handleiding is voor een christelijk Westen, maar het getuigenis van een God die telkens weer grenzen overstijgt: geografische, etnische, morele, religieuze. De Samaritaanse is in Jezus’ verhaal de naaste; de Romeinse Centurion is het voorbeeld van geloof; de Kanaänitische vrouw krijgt haar stem gehoord. En Maria, moeder van Jezus, bezingt in haar *Magnifica*t hoe God machtigen van hun troon stoot en kleinen verhoogt.

Als kerken staan we dus voor de opdracht om het verhaal van Jezus opnieuw te vertellen, in een taal die aanspreekt, maar niet simplificeert; die verbindt, maar niet verbloemt; die bevraagt, maar niet vernedert. En dat begint misschien wel bij de erkenning dat we zelf ook kwetsbaar zijn. Dat de kerk geen bastion is, maar een pelgrimsvolk. Geen triomferende meerderheid, maar een gemeenschap van mensen onderweg – met vallen en opstaan, in geloof en twijfel, in hoop tegen de klippen op. Juist in die kwetsbaarheid schuilt haar kracht. Want waar mensen samenkomen om te bidden, te zingen, te luisteren, te zwijgen – daar ontstaat ruimte voor de Geest. Niet in het gelijk hebben, maar in het samen zoeken. Niet in het winnen van het debat, maar in het delen van de tafel. Niet in macht, maar in liefde.

Dr. Frank G. Bosman is universitair docent cultuurtheologie aan de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg. Hij is bekend om zijn spraakmakende mening over cultuur en religie. Hij is een graag geziene gast op diverse radio- en televisieprogramma’s, maar ook in de kranten en op diverse internetsites. Zie: www.frankgbosman.nl.

Tips voor je agenda

Scheppingsperiode 2025 1 september tot en met 4 oktober 2025

Ter gelegenheid van de Wereldgebedsdag voor de Schepping op 1 september publiceert de Laudato Si' Alliantie NL liturgische handreikingen voor een groene viering. Maak in de liturgie gebruik van preeksuggesties van professor Erik Borgman, gebeden en passende liederen.

De handreiking biedt suggesties voor een gebedsviering en eucharistieviering in het weekend van 1 september 2025. Deze sluiten aan bij de lezingen van het kerkelijk jaar en zijn aangevuld met liederen en voorbeden.

Internationale conferentie "No Plan(et) B or Paradise? Religion and Climate Change in the Netherlands and Beyond", 9 en 10 oktober 2025, Utrecht

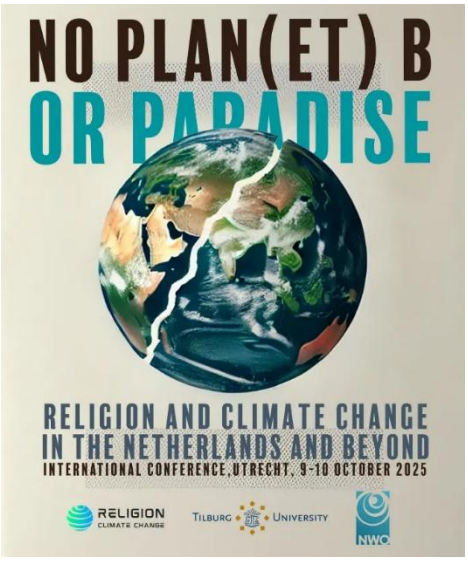

This conference focuses on flows and differences in religious vocabularies used by Dutch and international groups that are engaged in climate change discourse. The title evokes different perspectives that are present in the current debate. The phrase 'No Plan(et) B' emphasizes the critical urgency of addressing climate change. It suggests there is no alternative Earth or 'Plan B' for humanity if we fail to act and thus signals a call to action, underscoring the finite resources and fragile state of our planet. The inclusion of 'Paradise' in the title refers to another perspective in connecting the topic of climate change with religious and spiritual ideas and appeals to a moral or theological framework for environmental stewardship. Preserving Earth as a paradise is understood in this case as a responsibility entrusted to humanity.

Inschrijven kan via deze link.

Samen in beweging voor Gods schepping, zaterdag 18 oktober 2025, Veenendaal

GroenGelovig biedt je nieuw perspectief op de aarde als Gods Schepping. Laat je 18 oktober 2025 inspireren door prikkelende speeches, ontdek de laatste ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en ontmoet mensen die net als jij op zoek zijn naar een levensstijl die recht doet aan mens en natuur.

Tickets bestellen kan via https://groengelovig.tearfund.nl/tickets.